

Mehmet Kuru,

Osmanlı'nın Para ile İmtihanı: XVI.-XVII. Yüzyıllarda Osmanlı İmparatorluğu'nda Para Krizi,

Fol Kitap, 2022, 192 s., ISBN 978-625-8242-10-2.

Baki Tezcan'dan yaptığı alıntıyla Kuru'ya göre Osmanlı “Krizler İmparatorluğu” olarak tanımlanabildiği gibi aynı zamanda krizleri aşma becerisi de gösterebilen bir imparatorluktur. 16. yüzyılın sonu 17. yüzyılın başlangıcında ekonomik ve siyasi yapısını değiştiren kriz dönemlerinden biri yaşanırken aslında “İkinci İmparatorluğun”da temeli atılmıştı. 1580'lerden itibaren başlayan enflasyonun arkasından tağşişler geldi. 17. yüzyılın ortasında fiyat artış hızları ancak yavaşladı. Bu yıllarda Osmanlı akçesi %50'den fazla değer kaybetti. Piyasalarda dolaşan para istikrarının olduğu bu yeni dönemden 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar enflasyonda önemli bir düşüş görülürken aslında piyasalara giren gümüş miktarında bir azalma yoktu. Avrupalı tüccarlar Osmanlı pazarlarından bu yıllarda yüksek miktarlarda ham madde ithal etmeye başladılar. Yanlarında getirdikleri paraların daha fazla gümüş içermesinden dolayı yerli zanaatçılara göre ham madde alımlarında rekabet avantajına sahip olan Avrupalılar ülke içinde üretimin düşmesine sebep oldular. Yerli üretim ancak 17. yüzyılda para istikrarı sağlanınca toparlanabildi. Kuru eserinde Osmanlıların bahsi geçen dönemde yaşadığı ekonomik krizin genelde iki alan üzerinden çalışıldığını belirtir. Birincisi para krizi ve enflasyon, ikincisi ise Avrupalı tüccarların Osmanlı pazarlarında rekabetteki üstünlüğüdür. Ancak Kuru'nun iddiasına göre Osmanlı coğrafyasında enflasyon ve dış ticaretin genişlemesi arasındaki bağlantı akademisyenler tarafından yeterince incelenmemiştir.

Kuru çalışmasında “İkinci İmparatorluğun” eşiğinde Osmanlı'nın ekonomik krizinin ticarileşme ve parasallaşma süreçlerini para krizi bağlamında yönetenlerin izledikleri para politikalarını takip ederek inceler. Kuru kriz dönemlerini ve bu krizlerden çıkmak için izlenen politikaları daha iyi anlamının yolunun kronolojinin ve coğrafi katı sınırlamaların ötesine geçilmesi olduğunu söyler. Osmanlıyı para krizine sürükleyecek olan nedenlerin daha iyi anlaşılması için Yavuz Sultan Selim dönemindeki hızlı coğrafi genişlemenin para piyasalarında er ya da geç bir problem yaratacağının bilinmesi gerekir. Çünkü 16. yüzyıldan itibaren Osmanlı-Safevi-Babür-Çin ekseninde doğuya doğru dış ticaret açığı vererek ilerleyen bir yapı söz konusudur. Doğuya doğru bütün imparatorluklar gümüşün cari açık verdiği coğrafyaya akışını engellemek için iki bölgeyi para piyasaları oluşturdu. Ancak

coğrafi keşifler Osmanlı'yı ve diğer ülkeleri hazırlıksız yakaladı ve Amerikan'dan Avrupalı tüccarlar aracılığı ile akan gümüş parasal krizi büyüttü. Bu bağlamda yazar Osmanlı'ya akan gümüşün etkisini incelerken sadece yerel para piyasalarının dinamiklerini değil aynı zamanda Asya ve Avrupa para piyasalarındaki gelişmeleri de göz önüne almamızı önerir. Nihayetinde 17. yüzyılın ortalarına doğru gümüş küresel ölçekli belki de ilk ticari meta olacak ve farklı coğrafyalardaki altın-gümüş paritesi neredeyse eşitlenecektir.

Birinci bölümde yazar ilk olarak Osmanlı yöneticilerinin imparatorluğun klasik döneminde ardında bıraktığı kişisel kayıtların azlığından bahseder. Bu yüzden imparatorluk coğrafyasında yöneticilerin para politikalarına nasıl karar verdiklerine dair ilk elden oluşturulan belgelerle bir iktisat tarihi anlatısı kurgulamak neredeyse imkânsızdır. Bu durumda kanunnameler, darphane kayıtları, nümizmatların sikkeler hakkında görüşleri ve ulemanın dönem ekonomisi üzerine yazdıkları imdada yetişir. Kuru bahsedilen bu kaynakları ustalıkla kullanmıştır. Ancak yazara ilham veren en önemli kaynak "Beçin Definesi'dir". Yazar hangi kaynaklara ulaştığını anlattıktan sonra dönemin para piyasalarını ilgilendiren bazı kavramları tanımlar. Senyoraj, mültezim ve mukataa'nın tanımı verildikten sonra arbitraj'ın da sadece modern para piyasaları için kâr getiren bir enstrüman olmadığı modern öncesi dönemlerde de eğer iki değerli maden arasında farklı coğrafyalarda parite oranları arasında yüksek farklar varsa madenî paraların da tüccarlar için bir ticari meta hâline geldiğini iddia eder. Altın ve gümüş arasındaki parite farklarını belirleyip ilan etmek aynı zamanda yöneticiler için modern öncesi dönemlerde de bir para politikası aracıdır. Ancak para ile imtihanı henüz başlamış bir imparatorluk için en kullanışlı iki para politikası aracı taşış ve tahsistir.

Osmanlılar Fatih Sultan Mehmed döneminde Doğu Akdeniz'de önemli bir aktör hâline geldi. Balkanlarda fethettiği yerlerde önemli gümüş madeni kaynaklarına da bu sıralarda ulaştı. Kurulan darphaneler ve çıkarılan kanunnameler ile çift metalli para dönemine geçildi. Bu sıralarda Akdeniz'de Venedik Dukası ve Memlük Eşrefiyesi para piyasalarında yaygın olarak kullanılan altın sikkelerdi. Osmanlı'da kendi altın sikkesi olan Sultanileri darp etmeye başlayınca gümüş ve altın sikkeler aynı anda pazarlarda kullanılmaya başlandı. İki metalli sisteme geçerken 15. yüzyılın sonuna doğru iki taşış yaşayan imparatorluk 1566 yılına kadar yeni bir taşış başurmadı. İmparatorluk sınırlarının genişlemesi farklı para politikaların uygulandığı coğrafyaların Osmanlı'ya hem dâhil hem de komşu etti. Kuru bu sıralarda Safeviler'de gümüşün daha değerli olmasının Osmanlı'dan Safevi pazarlarına gümüş kaçışını başlattığını iddia eder. Eşrefiye

para piyasalarından silinerek yerini Sultanîler alırken Osmanlılar altın standardını kendi topraklarında korumaya çalışır. Ancak gümüş akışının önünün alınmayacağı anlaşılınca Osmanlı doğu vilayetleri boyunca kurduğu darphanelerde gümüş içeriği daha az olan Şahi sikkeleri üretmeye başlar. Avrupa'dan doğuya doğru ticaret akışının yanında bir de ortaya arbitraj farklarından kaynaklanan ikinci bir ticaret akışı başlamış olur.

Kuru'ya göre her ne kadar gümüş içeriği düşük olsa da Safeviler'de yapılan taşışın ülkenin doğusu ile batısı arasında kullanılan paraların altın karşısındaki oranlarının farklı olması Osmanlı'daki para krizini tetikleyen en önemli etkidir. Safevilerin iki bölgede uyguladığı farklı para politikası ülkenin doğusunda gümüşü daha değerli kıldığından Osmanlı'nın doğusunda daha değersiz olan gümüşün buraya akmasına neden olur. Bu politikaların sonucunda ilk gümüş darlığının yaşandığı yer Mısır'dır. Mısır'da bir taşış yapılması tüccarlar tarafından istenmez. Osmanlı yöneticileri bu darlığı gümüş kaçırana karşı idam fermanları yayınlarak aşmaya çalışır. Gümüş sıkıntısının ortaya çıktığı yerlerden biri de Halep arkasından Bağdat ve Basra olur. Kuru'ya göre merkezi hükümeti gümüş darlığından çok ticaretin aksayacak olması telaşlandırır. Bu yüzden özellikle doğu sınırlarına Safeviler üzerinden mal getiren tüccarlara ülkelerine geri dönerlerken Osmanlı pazarlarından ürün alma zorunluluğu getirilir. Merkezî yönetim tarafından ilan edilen idam fermanları, gümüşü çıkışı yasakları bir işe yaramaz. Bu bölümde Kuru ilerleyen dönemlerde Osmanlı'yı derin bir para piyasaları krizine sokacak olan farklı gümüş içerikli paraların neden Osmanlı'ya ait olan darphanelerde basıldığını aynı alanda literatüre katkı sunan öncüllerinden farklı olarak anlatır.

Üçüncü bölümde Mehmet Kuru 1566 yılında yapılan taşışla beraber altın ve gümüş paritesinin de değiştiğini söyler. Böylelikle Osmanlı topraklarında altın Avrupa'dan daha değerli hâle gelir. Ama piyasada alışveriş için kullanılan gümüş ise kıttır. Piyasa bu durumda Avrupalıların getirdiği altından feragat eder. Osmanlı yöneticilerin ikinci bir müdahalesi Safevi topraklarına yakın olan coğrafyada meydana gelir. Kuru bu bölgede yer alan darphanelerde basılan Şahi'nin gümüş içeriğinin düşürüldüğünü böylelikle iki bölgeli para sistemine geçildiğini savunur. Yöneticilerin buradaki amacı gümüşün Osmanlı'dan doğuya akışını kesmektir. Osmanlı'nın ikinci hamlesi yine aynı bölge darphanelerinde basılan akçenin gümüş içeriğini azaltmaktır. Böylelikle piyasada bir merkezi akçe bir de kara akçe olarak isimlendirilen iki adet farklı gümüş ağırlığına sahip para birimi işlem görür. Bu sıralarda Anadolu'nun Akdeniz, Suriye ve Mısır kıyı bölgelerinde basılan akçeler İstanbul ve Balkanlardakilerle uyumludur.

Dördüncü bölümde yazar iktisatta Gresham yasası olarak bilinen “Kötü para iyi parayı kovar” yasasını açıkladıktan sonra 16. yüzyıl sonlarına doğru Gresham’ın çıkarımlarının Osmanlı para piyasalarında nasıl vuku bulduğunu anlatır. Gümüş içeriği yüksek olan sikkeler para ticareti yapan tüccarlar tarafından toplanmış, kara akçeler ise alışveriş için pazarlarda kullanılır hâle gelmiştir. Ancak kötü paranın piyasada dolaşımının da bir haddi vardır. Eğer piyasalarda alışveriş işlemlerini karşılayacak kadar basılı para yok ise gümüş içeriği yüksek olan akçeleri gümüş içeriği düşük olan akçelerle aynı anda görmek mümkündür. Ancak tam da bu sıralarda piyasanın gümüş ihtiyacı karşılayacak kaynak Amerika’da bulunmuş ve Avrupa üzerinden Osmanlı pazarlarına akmaya başlamıştır.

Kitabının beşinci bölümüne Kuru, Avrupa’da yaşanan fiyat devrimini açıklamak için kullanılan miktar teorisinin ne olduğunu anlatarak başlar. Miktar teorisinde varsayımına göre bir piyasada tedavül hızı ve ticaret işlem hacmi belli bir dönemde sabit kabul edildiği için para arzının artması piyasadaki fiyatların yükselmesine neden olmaktadır. Ancak tespitlere göre başta Avrupa’da olmak üzere fiyat devriminin etkilediği diğer coğrafyalarda da para arzında yani gümüş akışında azalan yönde bir değişiklik olmamıştır. Bu durumda açıklamalar para arzından para talebine kaymıştır. Osmanlı örneğinde ilk olarak Ömer L. Barkan para arzı yönüyle açıklanmaya çalışılan Osmanlı’ya enflasyonun Avrupa’dan ithal edildiğini söyler. Osmanlı tağşiş yaptıktan sonra Avrupalılar Osmanlı pazarlarından malları çekerler, hammaddeler pahalıdır, bu durumda yerel tüccarların hammaddelere olan talebi fiyat artışlarını körükler. Bu teoriye Şevket Pamuk öncelikle fiyat endekslerini revize ederek katkı sunduktan sonra dikkatleri para arzından para talebine ve paranın tedavül hızına çeker. Kuru’nun kitabının orijinal katkılarından biri burada ortaya çıkar. Kuru’ya göre Osmanlı’da fiyat artışlarının durmamasının sebeplerinden birinin Avrupa’dan Osmanlı’ya akan gümüşün mal takas aracı olarak değil bir ticari meta olarak talep görmesidir. Çünkü Avrupa’dan gelen paraların içindeki gümüş oranı daha fazladır. Tüccarlar mal alım satımı için değil yüksek arbitraj farklarından yararlanmak için gümüşü talep etmektedir. Avrupa’dan gelen *guruşa* olan talebin sebebi içindeki gümüş oranının fazla olmasıdır. Tüccarların Avrupalılardan sağladığı gümüş doğu darphanelerinde kötü paralara dönüştürüldükten sonra piyasaya sürülmektedir. Gümüş içeriği azalan akçeler ise fiyat artışlarının devam etmesine neden olmaktadır. Merkezi hükümet darphaneler ve kalpazanlar eliyle çoğaltılan kötü akçeler için fermanlar yayınlsa da bu tedbirler bir çözüm sunamaz.

Yazar bu bölümde öncelikle dönemin tanıklarından olan ve sonradan deneyimlerini kaleme alan Mustafa Âli’nin yazdıklarına başvurur. Mustafa Âli

yaşananlara bizzat Halep timar defterdarı olduğu için şahit olmuştur. Âli'ye göre merkezi yönetim yıllarca kötü akçelerin ekonomik kriz yarattığının farkına varmadığını kaydeder. 1585'te gerçekleşecek tağşişin önünü bu durum açmıştır. Diğer yandan Gresham yasası Amerikan gümüşünün Avrupalı tüccarlar eliyle Osmanlı pazarlarına ulaşması ile işlemeye başlar. Yazarın beşinci bölümde bir diğer başvuru kaynağı yine dönemin şahitlerinden Selanikî'dir. Selanikî yaşadığı dönemde piyasalarda tedavülde olan Şahi sikkelerin, Gresham yasasındaki kötü para, ayarının düşük olduğu için merkez pazarlarda kullanıldığını söyler. Ama Avrupalıların kullandığı *guruş* ise güvenilir para hâlini alır. *Guruş* gümüş içeriği yüksek olduğundan arbitraj fırsatları yüksek olan bir paradır. Mehmet Kuru buradan yola çıkarak Osmanlı pazarlarında para talebinin paranın içindeki gümüş miktarına göre yani paranın formuna göre belirlendiğini iddia eder. Osmanlı bu yüzden 1585 yılında tağşiş yoluna giderek bu talebi önlemeye çalışmıştır.

Mehmet Kuru altıncı bölümde Osmanlı'da 1585'te yapılan tağşişin nedenlerini açıklar. Tağşişin ilk sebebi İran ile devam eden savaşın Osmanlı hazinesine bindirdiği yüküdür. Merkezi yönetim öncelikle akçenin gümüş içeriğini yarı yarıya azaltır. İkinci tedbir gümüşün altın karşısında %50 değer kaybı halka ilan edilmesidir. Devalüe olan gümüş Osmanlı pazarlarında Avrupadakinden daha değersiz hale gelir. Mehmet Kuru'nun bu bölümdeki iddiası yapılan tağşişin hazinenin üzerindeki yükten ziyade para piyasalarının durumu ile alakalı olduğudur. Osmanlı savaş devam ederken vergilerini rahatlıklar toplamaktadır. Henüz hazinenin zorlandığını gösteren bir kanıt yoktur, hatta bütçe fazla bile vermiştir. Ancak piyasalarda altın bulmak zordur. Eğer altın daha değerli hale gelirse piyasalara gümüşün akmasının önüne bir nebze olsun geçilebilecektir. Gümüş piyasadan toplanırsa darphaneye çekilip yeniden merkezi yönetimin istediği şekilde basılacaktır. Lakin merkezi yönetimin tüm sikkeleri toplayacak gücü ve bürokratik etkisi yoktur. Yani iş pratiğe dökülünce tağşiş işlemi başarı ile gerçekleşmemiştir. Bu durumda sarraflar ve kalpazanlar akçeleri kırıp kötü para haline getirerek piyasalarda kullanmaya devam ederler. Sonunda fiyatlar iki katına fırlar. 1589'da ise *rüsüm-u sikke* adı altında çok ağır bir vergi ile piyasadaki gümüşü toplamak için ikinci bir müdahale yapılır.

Rüsüm-u sikkenin pratikte nasıl işlediği Kuru'nun eserinin yedinci bölümünün konusudur. Devlet yüksek oranda vergi salarak piyasadaki gümüşü büyük bir oranda toplamayı başarırsa topladığı gümüş paraları darphaneye gönderir. Darphanede yeni sikkeler olarak basılan yeni gümüş içerikli paralar piyasaya askerlerin ve bürokratların maaşları üzerinden sürülür. 1589 yılında yapılan tahsiste merkezi

yönetim bu sefer yeni basılan sikkelerin içine gümüş ya da kalay koydurmaz. Ancak akçeler küçük kesilir ve *Akçe-i Cedid* adıyla askerlerin maaş ödemelerinde kullanılır. Kapıkulları altın ile ödenmeyen maaşlarından hoşnut olmazlar ve isyan başlatırlar. Diğer yandan piyasadan toplanan Şahi sikkelerin yerini bu sefer Avrupa'dan gelen *guruş* alır. *Guruş* akçeye nominal olarak denk sayılınca yeni sikkeler karşısında daha değerli hâle gelir.

Tashih yoluyla Şahi sikkeler ve kırık akçeler piyasalardan çekilir. Şahi sikkelerin yerini *guruş* alınca darphaneler yeni gümüş kaynağı bulmakta zorlanır. Bu durum ise hazinenin gelirlerinin düşmesine neden olur. Merkezi yönetim sikkelerin rayicini 80 akçeden 70 akçeye düşürerek *guruşa* olan talebi arttırır. *Guruşun* değeri artınca talebi tekrar yükselişe geçer. Piyasalarda yeniden kalpazanların kestikleri paralar yoğunlaşmaya başlar. İmparatorluğun doğu sınırlarında darphanelerde akçeler %25 daha az içerikle kesilmeye devam ettiğinden dolayı para krizini tetikleyen farklı para bölgeleri uygulamasının önüne geçilememiştir. Merkezi yönetimin meşvereti toplayıp ferman çıkarması piyasaları sakinleştirmez. Bu sefer de devlet vergilerin altın ve *guruş* sikkelerle toplanmasını emreder. Çareler yavaş yavaş tükenince para ile imtihanı henüz bitmeyen Osmanlı yönetimi 1600 yılında yeni bir tağşişe başvurur. Ancak bu sefer akçelerin altın sultani paritesinde değişiklik yapılmaz. *Guruşun* akçe karşılığı tekrar 80 akçeye çıkarılırken 1585 öncesinde olduğu gibi altın gümüş oranı Avrupa pazarlarıyla uyumlu hâle getirilir. Doğu akçesi uygulamasına son verilir. Böylelikle tek ve standart akçe uygulamasına geçilir. Bütün bu anlatıların ispatı Kuru'nun kitabın giriş kısmında anlattığı Beçin Definesidir. Kuru'nun incelediği dönemde arbitraj farklarının yüksek oluşu tüccarlar için ticaretin dinamiklerinden biridir. Ancak 1600'lerin başında artık farklı para bölgelerine son verilmesi krize son verecektir.

Kuru kitabının dokuzuncu bölümünde 17. yüzyılda Avrupa ve Asya piyasalarındaki para entegrasyonundan bahseder. Safevi ve doğusunda yer alan Babür İmparatorluklarında daha önceki bölümlerde anlatılan dönemlerde benzer bazı para reformları yapılmıştır. Farklı para bölgeleri oluşturma fikrini ilk hayata geçiren ülkenin daha doğusuna gümüşün akmasını engellemek isteyen Safeviler'dir. Ancak zamanla Osmanlı'nın yaşadığı sıkıntıların benzerini tecrübe eden Safeviler zamanla iki farklı para bölgesi uygulamasından Şah Abbas döneminde vazgeçer. Böylelikle merkezi otoritenin para piyasalarında olan gücü artarken devlet aynı zamanda ticaretin kolaylaşmasını ve vergilendirmenin de parasallaşmasını sağlar. Babürler ise ticaretin doğu yönünden çıkış noktalarından olduğu için gümüş akışından memnundur. Babür para piyasalarında bu yüzden gümüş sıkıntısı yaşanmaz.

Arbitraj fırsatlarını ortadan kaldıran ise farklı para bölgelerine son vermektir. Gümüş akını ve özellikle para piyasalarındaki kötü paranın ortadan kaldırılması altın gümüş oranlarını dengeye getirdiği gibi parasal krizlere de son verir. Kuru bunun en güzel örneklerinden birinin Osmanlı coğrafyasında kriz dönemlerinde sayıları kırkı bulan darphanelerin parasal kriz ortadan kalkınca sayısının yediye düşmesi olduğunu iddia eder.

Kitabının sonuç bölümünde Kuru, Osmanlı'nın 16. yüzyılın başındaki hızlı toprak genişlemesinin ilerleyen dönemlerde para krizlerini tetiklediğini yineler. Avrupa ve Asya piyasalarını tek entegre bir pazar olarak gördüğü için Avrasya olarak anan yazar bu piyasalardaki yüksek enflasyonun yapısal dönüşümleri getirdiğini savunur. Gümüş akışı sürekli doğuya doğrudur ancak farklı ekonomik yapılarda farklı etkilere yol açmıştır. Bu farklılıkları yaratan ise arbitraj fırsatlarının değişik olması, para stokundaki değişimler, altın-gümüş paritesindeki dalgalanmalardır. Yazar öncülleri ile aynı sonuca vararak Avrupa'dan olan gümüş akışının Osmanlı'da bir para krizini tetiklediğini kabul eder. Ancak Kuru'ya göre krizi derinleştiren yerel dinamiklerdir. Çünkü yerel piyasalarda gümüş içeriği düşük para artmış ve zanaatçılar Avrupalı tüccarların daha rekabetçi olmasından dolayı daha pahalıya hammaddelere ulaşmıştır. Para bölgelerinin iki farklı hâlde olması krizi derinleştirmiştir. Osmanlı'dan Çin'e uzanan coğrafyalarda benzer olayların yaşanması tek ve entegre para piyasalarının oluşmasıyla altın gümüş paritesinin birbirine çok yakın olmasıyla aşılmıştır. Kuru ekonomide yaşanan dönüşümlerin iktidar ilişkilerini de değiştirdiğini ve yeni iktidar ortaklarının çıktığını iddialarına ekler.

Şevket Pamuk *Osmanlı İmparatorluğu'nda Paranın Tarihi* kitabında Osmanlı'nın para piyasalarına kısıtlı olarak etki edebildiğinden dolayı mecburen seçici müdahalecilik yolunu izlediğini iddia eder. İmparatorluğun ilk amacı kıtlığı önlemek ve ticaretin devamını sağlamaktır. Uzun ticaret yolları üzerinde kurulduğundan Osmanlı istikrarlı bir para düzenine ve güvenilir ödeme araçlarına ihtiyaç duydu. Bu yüzden yöneticiler tağşişi gümüş kıtlığında ekonomiyi rahatlatmak için kullanıyordu. Bunun yanında para piyasalarını ve fiyat artışlarını durdurmak için zaman zaman tahsis ve tağşişe de başvuruyorlardı. Pamuk'a göre Osmanlı'da yapılan tağşişlerden köylüler, sarraflar bir zarar görmediler. Tağşişlerin neden olduğu fiyat artışları en çok loncaları, kentte ücretli çalışanları, asker ve memurları etkiledi. Ayrıca kır ve kent arasında ekonomik bağları kuvvetlendirirken kentlerdeki kredi ağlarını genişletti. Kuru ise çalışmasında tağşiş ve tahsislerden hangi toplum sınıflarının zarar gördüğünü ya da kazanç sağladığını tartışmaz. Tağşiş ve tahsis mekanizmasının nasıl işlediğini detaylı anlatan yazarın asıl üzerinde

durduğu piyasalardaki asimetrik bilgiden faydalanarak parite farkından yüksek kazançlar elde edilmesinin sonunda sürecin para krizine neden olduğudur. Ancak yazar asimetrik bilginin nasıl ilk önce tüccarlar tarafından fark edildiğini ve neden devletin anında para piyasalarına müdahale edemediğini açıklamaz. Bu süreç yöneticiler için para ile imtihan olarak gösterilirken Osmanlı'dan doğuya doğru bütün imparatorluk yöneticileri para krizlerini nasıl aşacaklarını ancak tecrübe ederek öğrenmişlerdir. Bu bağlamda yazar özellikle Osmanlı İmparatorluğu'nda para piyasalarındaki dalgalanmaların toplumsal etkilerini inceleyecek olan araştırmalara kitabıyla yeni alanlar açmıştır.

Erdal Bilgiç

İktisat Tarihi Doktoru